

Čechoslovák volbou

Před sto lety se narodil kanadský **historik H. Gordon Skilling**, jeden z nejvýznamnějších západních znalců Československa

V druhé polovině minulého století nebylo snad **druhého člověka** – z těch, kdo se narodili mimo hranice naší vlasti –, kdo by byl tak úzce a intenzivně spjat s českými dějinami, s Československem a potom s Českem a Slovenskem jako právě H. Gordon Skilling (28. února 1912 – 2. března 2001).

**VILÉM
PREČAN**
historik

Skillingova díla činila československé události součástí dějin Evropy a světa a podstatně přispěla k tomu, aby ostatní svět porozuměl tomu, co se dělo v jedné malé středoevropské zemi.

Po dvě desetiletí od roku 1968 zůstával Skilling v nejtěsnějším spojení s významnými osobnostmi hnutí za lidská práva a demokracii v Československu. Psal o šokujících důsledcích intelektuálního, duchovního a morálního zemětřesení, které zemi devastovalo po porážce pražského jara, a mnohokrát pozvedl svůj hlas na obranu těch, kteří byli pronásledováni. Dal podnět k vybudování sbírky československého samizdatu v torontské univerzitní knihovně. Významně se zasloužil o vznik exilového Československého dokumentačního střediska nezávislé literatury a stal se v roce 1986 předsedou jeho vědecké rady. Působil ve vedení Nadace Jana Husa v USA a Kanadě a v letech 1981 až 1990 byl předsedou správní rady nakladatelství Sixty-Eight Publishers Zdeny a Josefa Škvorčechů.

Šest měsíců komunistou

HGS pocházel z nepříliš zámožné rodiny, která se v roce 1909 vystěhovala z Anglie do Kanady. Otec, pracovitý švec, který v Kanadě vybudoval několik obuvnických dílen, pojmenoval čtvrtého syna z hrdoosti na svůj skotský původ po hrdinovi svého dětství, generálu Charlesi G. Gordonovi. K takto odvozenému jménu přidal jako první křestní jméno Harold; pozdější autor Skilling z něj však udělal pouhou zkratku H.

Gordon byl všestranně nadaný, také jazykově, a měl velmi mnoho zájmů, včetně sportu. Vystudoval střední školu a zároveň konzervatoř. Když ukončil studia politických a hospodářských věd na Torontské univerzitě, dostal stipendium do Oxfordu. Do té doby věděl o Československu málo. Nadchl se pro ně až v Anglii. „Na rozdíl od svých sousedů si udrželo demokratické zřízení v čele s intelektuály, jako byli T. G. Masaryk a Edvard Beneš. Zároveň tato země představovala klíčový bod francouzsko-sovětského bezpečnostního systému, jenž měl zabránit expanzi nacistického Německa. To mě přivedlo k rozhodnutí věnovat se ve své doktorské práci dějinám českého národa v 19. století a vydat se na výzkumy do Londýna a do Prahy,“ popsal to v pamětech.

Od podzimu 1958 se Skillingovi aktivně podíleli na organizování pomoci německým i českým uprchlíkům ze Sudet a později osobám ohroženým nacisty po okupaci země

Tehdy už ovšem Gordon Skilling nebyl nedotčený politickým a sociálním vřením doby. Po vypuknutí krize se již v Kanadě stal socialistou, stoupencem radikální přestavby hospodářství i společnosti. Komunistus a marxismus ho však zaujaly až v radikálně levicovém prostředí Oxfordu. V labouristickém univerzitním klubu, do něhož vstoupil, se dostal na levé křídlo: spíše než s labouristy si notoval s komunisty. Stál na straně těch, kdo věřili, že Sovětský svaz „vyřeší některé nejzávažnější problémy, u nichž kapitalistické vlády přiznaly, že je vyřešit nedokážou“, a podporoval Sověty hlásanou politiku kolektivní bezpečnosti. Na krátkou dobu – od listopadu

H. Gordon Skilling v roce 1967 v Československu (vlevo nahoře) a během svých univerzitních studií na ostrově Van. Dole na Pražském hradě v roce 1992 s prezidentem Havlem a kancléřem Schwarzenbergem

FOTO ARCHIV VILÉMA PREČANA

du 1937 do dubna 1938 – byl členem Komunistické strany Velké Británie, stejně jako americká studentka Sally Brightová, do níž se v Londýně zamiloval.

Cesta do Prahy

Mimořádně aktuální dobový problém národnostních menšin ho vedl k tomu, že přijal návrh profesora R. W. Setona-Watsona a zvolil si za téma disertace česko-německé vztahy v Rakousku-Uhersku v letech 1879–1893. Téma ho pak nutně zavedlo do Československa. Poprvé je navštívil v létě 1937, aby se zdokonalil v češtině a připravil se na pozdější intenzivní pramenové studium. Již při tomto prvním, několikaměsíčním pobytu procestoval celou zemi; nezapomenutelně se mu vryly do paměti některé události, jichž byl bezprostředním svědkem, mj. úmrtí a pohřeb T. G. Masaryka v září 1937. V Praze se tehdy i oženil: 16. října 1937 uzavřel na Staroměstské radnici sňatek se svou americkou snoubenkou Sally, jež ho pak doprovázela v příštích čtyřicetiletých letech skoro při všech jeho dalších cestách do Československa.

V květnu 1938 přijel Skilling do Prahy podruhé; zde ho zastihl Mnichov i 15. března a zažil tu první měsíce německé okupace. Trávil sice dny v knihovnách a archívech, současně dramatické události však vnímal velmi intenzivně. K tomu přispělo bezpochyby i to, že až do 15. března 1939 byl souběžně se studiem angažován v pražském rozhlase. Do začátku října 1938 vysílal večer co večer, později nejméně jednou týdně, denní zpravodajství o Československu v krátkovlnném vysílání určeném pro Severní Ameriku.

Od podzimu 1938 se Skillingovi aktivně podíleli na organizování pomoci německým i českým uprchlíkům ze Sudet a později osobám ohroženým nacisty po okupaci země. Kanadská vláda rozhodla přijmout asi padesát tisíc uprchlíků a umístit je na sever Alaberty a Sally, členka kvakerského výboru, byla plně zaměstnána organizací legálního i ilegálního odchodu Židů, Čechů, Němců i Rakušanů do zahraničí.

Do Londýna se Skillingovi vrátili oklikou přes Vídeň, kde ještě v létě 1939 pobý-

vali dobrý měsíc, protože některé prameny ke Gordonově disertaci nebyly jinde k dispozici. Do Anglie připluli poslední lodí před vypuknutím druhé světové války.

Po udělení doktorátu londýnské univerzity v létě 1940 Gordon se Sally odjeli do Kanady. Zde začala Skillingova dráha vysokoskoláckého učitele, již zůstal věrný celých dalších 41 let. První rok univerzitní dráhy strávil Skilling v Kanadě a dalších 18 let ve Spojených státech: šest let ve Wisconsinu a 12 let na Dartmouth University v New Hampshiru, kde ho dostihla levicová minulost. V atmosféře antikomunistické hysterie se stal podezřelým pro své někdejší členství v komunistické straně a pro názory, které nebyly konformní s očekávanými postoji univerzitního učitele. Jakkoli se jeho názory na Sovětský svaz a komunistický systém postupně měnily, odmítal jejich demonizování, měl pochybnosti o účelnosti Severoatlantického paktu a byl kritický k americké politice vůči Sovětskému svazu.

Koncem roku 1956 dostal vyznamenání, že mu bylo odebráno povolení k trvalému pobytu v USA. Záležitost se táhla až do června 1958, kdy si přece jen vymohl novou „zelenou kartu“. Krátce nato využil grantu určeného pro specializované cesty do zahraničí a vydal se na měsíc do země, za jejíhož agenta byl pokládán, do SSSR. Cesty využil také k dvojí krátké návštěvě Československa.

Tehdy přišlo jako blesk z čistého nebe pozvání ze Skillingovy alma mater: vedoucí katedry politologie a ekonomie Torontské univerzity mu nabídl řádnou profesuru s velmi slušným platem. Také nabízená specializace odpovídala tomu, co si sám už léta přál a čemu se dosud mohl věnovat jen okrajově. V Torontu měl vyučovat na plný úvazek sovětskou a východoevropskou problematiku a podílet se na rozvoji ruských studií na celé univerzitě. Návratem do Toronta v roce 1959 se po 26 letech uzavřel kruh. A sedmačtyřicetiletý HGS se mohl začít naplno věnovat tématu, které ho vzrušovalo už skoro čtvrt století.

Při „zkoumání záhad komunismu“ (název jedné z kapitol pamětí) učinil Skilling už v roce 1959 důležitý krok: pro analýzu

ripetemi stalinismu i destalinizace ve všech jejích národních podobách. Harvardský profesor Mark Kramer, jeden z nejpovolnějších odborníků, mě ujistil, že jde o „vynikající knihu trvalé hodnoty“. Tu a tam se ukázalo, že se HGS mylil, dnešní prameny umožňují prozkoumat některé otázky hlouběji. „Ale znovu a znovu mě upoutává, jak moc měl Skilling pravdu.“

V době, kdy vyšla *Přerušená revoluce*, načrtl Skilling v materiálově velmi fundovaném článku Československo a Helsinky ze září 1976 velmi přesně temný obraz po-okupačního normalizovaného Československa a vyjádřil se velmi skepticky k možnosti, že by závazky z Helsink – zejména o lidských a občanských právech – mohly být v zemi realizovány anebo že by se samy o sobě mohly stát nástrojem k vytváření vnějšího tlaku na uvolnění znehybnělého vnitropolitického režimu.

Po návštěvě Československa v létě 1977, za níž se setkal s mnoha chartisty a seznámil se v plném rozsahu se samizdatovou produkcí, se rozhodl co nejrychleji napsat knihu o Chartě 77. Dokončil ji až v březnu 1981, ale zato zahrnuje celá čtyři první léta zápasu Charty 77. Této problematice zůstal Skilling věrný až do začátku 90. let.

Nové téma – TGM

Současně s tím se dostalo ohniska Skillingovy pozornosti od poloviny 80. let nové velké téma. Rodilo se v sérii studií a uceleně je představil ve své vůbec první přednášce v Československu, na svobodné půdě Karlovy univerzity 20. března 1990. Shrnuje v ní hlavní teze rozepsané knihy o Tomáši Garrigu Masarykovi z doby jeho univerzitního působení (1882–1914) a na příkladech Masarykova akademického obrazoborectví, radikálního feminismu, náboženské hereze a nepřátelství vůči antisemitismu ho představil jako „věčného nonkonformistu“.

O definitivní podobě knihy analyzující Masarykovy vědecké, publicistické a politické zápisy vedoucí po cestách „proti proudu“, v níž byl repertoár Masarykova nonkonformismu a aktivity rozšířen o další oblasti, napsal jeden z prvních českých recenzentů František Kautman, že patrně neuspokojí ani dogmatické chvalořečníky, ani Masarykovy odpůrce. Kautman ocenil, že autor dal slovo samému Masarykovi, jeho souputníkům i oponentům, že s akribií pečlivého historika ověřil přesnost údajů, zejména získaných z privátních pramenů, a že konfrontoval různá svědectví, často rozporná, že nic nezaměloval ani nezvýrazňoval.

Po vypuknutí krize se již v Kanadě stal socialistou, komunismus a marxismus ho však zaujaly až v radikálně levicovém prostředí Oxfordu

Také další roky Skillingova života byly naplněny systematickým badatelským úsilím. Po Masarykovi přišla na řadu studie o jeho manželce a deceř. Napsal rozsáhlé paměti. Pravidelně jezdil do Československa, zúčastňoval se konferencí a debat.

V posledních dvou letech kromě úmorné driny na korekturách anglického originálu pamětí a jejich českého překladu pracoval Skilling na obtížném a náročném projektu, který vycházel z korespondence Alice Masarykové s architektem Josipem Plečnikem. Podařilo se mu shromáždit několik set dopisů, z toho dvě stě z archivu v Ljubljani. Samotná četba rukou psané korespondence byl velmi náročný proces, mnohé pasáže musely být pracně dešifrovány; pak teprve přicházela na řadu překlad a zpracování dopisů metodou, jež byla vypracována zvláště pro tento projekt.

Koncem února 2001 se HGS připravoval na další cestu do Prahy. Čtu naše dopisy z 22. a 23. února onoho roku. Vzájemně jsme se informovali, jako už pravidelně od léta 1976, co kdo z nás dvou právě podniká. Gordon byl rád, že už vybral a odeslal fotografie pro knihu *Matka a dcera* (Charlotta a Alice Masarykové), která měla vyjít v březnu, psal o svém jednání s prezidentskou kancléřkou, aby se mohl v dubnu v Praze setkat s Václavem Havlem, odstavec věnoval práci na korespondenci Masaryková–Plečnik.

28. února jsem mu telefonicky gratuloval k 89. narozeninám. O tři dny později přišla zpráva o jeho smrti.